

Ridderne av det Frie Ord

Bordet bugner av bunker med søknader når de syv styremedlemmene kommer inn på møterommet. Drøye fem timer seinere er over ti millioner kroner fordelt på 62 søkere.

AV LEIF GJERSTAD og KATHRINE GEARD

– Det er mange prosjekter som får støtte fra Fritt Ord, men det er enda flere som ikke får. Likevel er det nok riktig å si at søkere har en relativt stor sjanse for i hvert fall å få deler av summen de søkte på, kommenterer Stiftelsen Fritt Ords daglige leder Erik Rudeng.

I fjor mottok stiftelsen 2170 søknader, hvorav 935 (helt eller delvis) slapp gjennom nåløyet og fikk dele på totalt 86,4 millioner kroner. Mottakerne varierte fra nystartede litteraturhus med millionstøtte til små debattmøter i lokalsamfunn tilgodesett med noen få tusinger. Men alle har det til felles at de på en eller annen måte oppfyller Stiftelsen Fritt Ords formål: «å verne om og styrke ytringsfriheten og dens vilkår i Norge, særlig ved å stimulere den levende debatt og den uredde bruk av ordet».

Stiftelse med styrket posisjon

Og slik har det vært siden Fritt Ord ble dannet i 1974. Men selv om historikken viser at organisasjonen har gitt priser til internasjonale profiler som Andrej Sakharov (1980), Lech Walesa (1982) og Charta 77 (1990), er det først og fremst som «velgjører» på hjemmebane at den har markert seg aller sterkest. Dessuten sterke og sterkere for hvert tiår som er gått.

– At vi er blitt mer synlige, handler om at vi har fått større økonomiske muskler, men også om forhold utenfor oss som har styrket og aktualisert ytringsfrihetsdebatten de siste tiårene, forteller Rudeng.

Han trekker fram Rushdie-fatwaen, 11. sep-

tember, framveksten av internett og sosiale medier samt 22. juli-terroren som begivenheter av ulikt slag som har skapt økt fokus på ytringsfrihetens vilkår.

– Alt dette har aktualisert Fritt Ords formål. Men vi er ikke alene. Internasjonalt finnes det mange lignende organisasjoner. Det som gjør at vi skiller oss ut, er at vi også har penger å dele ut. Og det har gjort oss mer synlige i den offentlige debatt, sier Rudeng på sitt like staselige som romslige kontor nederst i Uranienborgveien i Oslo, med Slottparken som nærmeste nabo.

Den utsikten har Rudeng kunnet nyte siden han ble daglig leder i Fritt Ord i 2001. Til Stiftelsen kom han seks år før det igjen.

Solid stiftelse

Regnskapet for 2012 viser at Fritt Ord ved utgangen av året hadde et samlet overskudd fra investeringsaktiviteter på 298 millioner kroner og en formålskapital på 2,8 milliarder kroner. Med årlige overskudd styrkes formålskapitalen, og med styrket formålskapital øker også midlene som kan brukes til å støtte vedtektsbestemte formål.

– Vår handlingsregel er å bruke tre prosent av formålskapitalen, men her står styret fritt til å gå noe høyere eller holde seg i underkant. Vi skulle gjerne hatt enda mer penger å dele ut, fastslår Rudeng.

Vedtektene legger klare føringer på hva Fritt Ord kan bevilge penger til, men innenfor dis-

se rammene er det rom for tolkninger og ulik vektlegging av kriterier. Et av disse kriteriene tilsier at Fritt Ord kan gjøre markedsmessige vurderinger.

– Et prosjekt med stort kommersielt potensial har stor mulighet for å finne midler også andre steder. Mens andre verdifulle prosjekter kan være av slik art at det er mer vanskelig å finne finansiering. Da er det naturlig at vi prioriterer de prosjektene som markedet alene ikke kan finansiere, forteller Rudeng.

Mange søkere som får et ja fra Fritt Ord, vil samtidig erfare at de får mindre enn de søkte om.

– En delvis støtte kan fungere som en oppmuntring, og mange mottakere på jakt etter finansiering møter ofte åpne dører andre

Tidslinje

1974

7. juni – Fritt Ord stiftes.

1975

1. januar – Fritt Ord tar formelt over 59 prosent av eierskapet i det fusjonerte selskapet mellom Narvesen og Norsk Spisevognselskap. NSB eier resten.

1976

Samfunnsøkonomen Johan Vogt blir første mottaker av Fritt Ords pris for sin mangeårige innsats for tanke-, ytrings- og trykkefriheten i flere land.

1979

Den norske kritikeren Hans Heiberg blir posthumt tildelt første Fritt Ords honnørpris for sin uredde bruk av det frie ord gjennom 50 år.

GIR STØTTE: Det er sju styremedlemmer som bevilger penger, men også daglig leder Erik Rudeng er med på styremøtene i Uranienborgveien. Fra venstre Alexandra Bech Gjørvi, Frank Rossavik, Erik Rudeng, Georg Fredrik Rieber-Mohn, Christian Bjelland, Sigrun Slaggard, Liv Blikrud og Guri Hjeltnes.

FOTO: KATHRINE GEARD

steder, når Fritt Ord først har bidratt med noe, hevder Rudeng.

Han mener dessuten at nettoeffekten av å gi «litt til mange» blir større enn om de hadde gitt «mye til få», samtidig som den praksisen også er mest forenlig med Fritt Ords formålsparagraf.

– Fritt Ord har ikke monopol på å si hvor grensene for ytringsfriheten går, men vi føler et ansvar for å holde debatten levende. Det innebærer også et ansvar for å dele ut midler til prosjekter med et innhold eller budskap vi langt fra er enige i, så lenge søknadene ellers oppfyller vedtektskriteriene.

Monsen og Fjordman

Dette har naturlig nok skapt noen kontro-

verser. De siste årene først og fremst da Nina Karin Monsen fikk Fritt Ord-prisen i 2009, og da Peder Are «Fjordman» Nøstvold Jensen fikk 75.000 kroner i støtte til manusutvikling på forsommeren i år.

– Et spørsmål som er relevant i vår vurdering er også hva slags debatt som kan komme ut av en tildeling. I Monsens tilfelle førte det til en grundigere problematisering og debatt rundt noen av hennes saksfelter, og det er positivt, forsvarer Rudeng Monsen-prisen med.

– Men pengestøtten til Fjordman? Mange karakteriserte tilsagnet som «misforstått liberalisme»?

– 22. juli er et komplekst tema som trenger ekstra belysning. Det er også viktig å minne om at vi i 2011 avsatte vi 15 millioner til 22.

juli-relaterte prosjekt. Og at vi hittil har delt ut nærmere ti millioner kroner til over 60 ulike 22. juli-prosjekt hvorav boka til Nøstvold Jensen er ett.

En tildeling han i og for seg ikke har noe ansvar for. Som daglig leder er han riktignok med på styremøtene, men tar ikke del i beslutningen. De som vedtar bevilgningene er styret, slik som styremedlemmene Guri Hjeltnes og Frank Rossavik. Begge bekrefter at Nøstvold Jensen-søknaden skapte større debatt i styret enn normalt.

– Selvsagt kan det være uenighet om enkelt saker, men de skaper sjelden lange diskusjoner. Det gjorde Nøstvold Jensen. Da hadde vi lange diskusjoner fordelt på tre møter. Det avgjørende for styret var at han øns-

1980

Medstifter Jens Christian Hauge vinner fram i styret for at også utenlandske forkjempere kan tildeles Fritt Ords pris, som dette året går til Andrej Sakharov.

1981

Fritt Ords «far og grunnlegger» Jens Henrik Nordlie slutter som styreleder etter å ha sittet i rollen siden oppstarten.

1982

Polakken Lech Walesa tildeles Fritt Ords pris – ett år før han får Nobels fredspris.

1984

Høyrepolitiker og kulturminister Lars Roar Langslet får honnørprisen for å ha brutt NRKs kringkastingsmonopol.

1985

Jens Christian Hauge, som har sittet i styret siden starten, trer ut da han fyller 70 år.

1989

Erik Bye mottar hovedprisen for sin «pionerinnsats» i norsk fjernsyn.

1990

Tsjekkoslovakiske Charta 77 får Fritt Ords pris for kampen for menneskerettighetene.

Bente Roalsvig. FOTO: KATHRINE GEARD

Løftet film og foto

I snart ti år har Fritt Ord drysset øremerkede millioner over film- og fotodokumentarer.

Det begynte med at Fritt Ord i 2004 utlyste en utvidet produksjonsstøtte til fjernsynsdokumentarer på 12 millioner kroner. Åtte dokumentarprosjekter ble plukket ut. Også i årene etterpå har film vært en viktig satsing for Fritt Ord. Og flere filmer som er helt eller delvis finansiert av stiftelsen, har fått et bredt nedslagsfelt både hjemme og ute. Et eksempel er Vibeke Løkkebergs «Gazas tårer». En annen er Deeyahs «Banaz A Love Story», som nylig vant Emmypris som beste internasjonale dokumentarfilm.

Seks millioner

I 2006 utlyste så Fritt Ord seks millioner kroner til samfunnsengasjerte fotografer, med uttalt mål å styrke dokumentarfotografiets stilling. 38 fotografer fikk tildelt midler til sine prosjekter. I kjølvannet fulgte boka «Norsk dokumentarfotografi i dag», samt at ti fotografer fikk stille ut prosjektbilder på Henie Onstad Kunstsenter.

– Vi så i forkant av utlysningen at det var få steder fotografer kunne søke uavhengige midler. Det ble heller ikke gitt ut mange fotobøker eller holdt mange utstillinger. En del av vår jobb er jo å se hvor det er hull og hvor det trengs midler, forklarer prosjektdirektør og nestleder Bente Roalsvig om bakgrunnen for Fritt Ords vektlegging av foto.

– Samtidig er det viktig å fremme norsk fotografi og film fordi bildemediene har et særlig potensial for tankevekkende bidrag om ulike aspekter ved ytringsfriheten.

Fritt Ord har i tillegg gitt betydelig støtte til arrangementer og fotofestivaler i regi av Pressefotografenes Klubb gjennom mange år.

Ringvirkninger

Fritt Ord-støtte får ringvirkninger. Mange av fotografene lager for eksempel utstillinger på egen hånd eller gir ut bøker basert på prosjektene sine.

– Vi får veldig gode tilbakemeldinger og vet at vår støtte har betydd mye for mange. Det har vært utløsende for at filmprosjekter er blitt realisert. Eller gjort det mulig å kjøpe seg fri i perioder og gå dypere inn i fotoprojekter. Noen opplever også at de blir mer synlige. De får flere oppdrag og fanges opp av fotofestivaler. Og for enkelte har prosjektstøtte faktisk vært livsendrende. De har sagt opp jobben for å bli selvstendige fotografer, sier Roalsvig.

Fotojournal

Mot slutten av 2010 lanserte Fritt Ord «Norwegian Journal of Photography» (NJP), i samarbeid med fotografene og bilderedaktørene

Rune Eraker, Laara Matsen og Espen Rasmussen.

Det er et forum der utvalgte fotografer får støtte og veiledning for sine prosjekter i to år. Og sine essays presentert i en bok i stort format. Den første boka ble lansert våren 2013.

– Vi har også ambisjoner om å få til en utstilling når neste NJP er ferdig i 2015. Det hadde vi ikke da den første boka ble utgitt.

Nytt og eget

En ny satsing er European Photo Exhibition Award (EPEA) som Fritt Ord etablerte sammen med tre andre europeiske stiftelser i 2011.

To fotografer fra NJP, Marie Sjøvold og Monica Larsen, er blant tolv unge europeiske fotografer som deltar på EPEAs utstillingsturné, som ble avsluttet på Nobels Fredssenter i september i år.

Roalsvig forteller at Fritt Ord har ansvaret for neste års utstillingsturné, som har fått tema «Det nye sosiale».

– Da er det vi som skal lage katalogen og være vertskap for utstillingsturneen i Oslo, Lucca, Paris og Hamburg. Norske deltakere blir Linda Bournane Engelbert og Espen Rasmussen.

1994

Forlegger William Nygaard får Fritt Ords pris for modig vern av ytringsfriheten, året etter å ha blitt skutt utenfor sitt hjem.

1996

Narvesen tas på børs og verdsettes til 1,1 milliarder kroner.

1999

Fritt Ords pris går til medarbeiderne i radiokanalen P2 for «god og særpreget journalistikk».

2000

• Honnørprisen går til Journalisten-redaktør Jan Otto Hauge, Reidar Hirsti, Ivan

Kristoffersen og Arve Solstad for deres innsats for avisenes selvstendighet.

• Kjøper eiendommen i Uranienborgveien 2.

• Tidligere leder av Ytringsfrihetskomisjonen, Francis Sejersted, overtar som styreleder.

2001

• Fritt Ord selger seg ut av ReitanNarvesen med en bokført gevinst på 1,1 milliarder kroner.

• (mars) Erik Rudeng tiltrer som Fritt Ords direktør etter å ha sittet i styret siden 1995.

• (juni) Dagsavisen får en halv million kro-

➤ ket å foreta en helhetlig grenseoppgang mot Anders Behring Breivik, som han ufrivillig er slått i hartkorn med. En grenseoppgang som er lenger enn det en artikkel eller blogg gir plass til, sier forfatter og BT-journalist Rossavik.

BI-professor Guri Hjeltnes tilføyer at styret selvsagt var klar over at selv en nokså beskjeden støtte til Fjordmans manusutvikling ville skape store kontroverser.

– Men egentlig tror jeg vi ville fått kritikk uansett hvilket standpunkt vi hadde landet på. For hadde vi ikke gitt støtte, ville vi trolig blitt beskyldt for å prøve å begrense ytringsfriheten.

Journalister og journalistikk

Foruten Hjeltnes har også styrets nestleder Grete Brochmann bakgrunn i journalistikk, mens Frank Rossavik og Sigrun Slaggard fortsatt er utøvende journalister. De øvrige styremedlemmene er hentet fra academia, juss og næringsliv. Innvendinger om at styret er for

ensartet og mest fungerer som smaksdommere får motbør fra Rudeng.

– Fritt Ord er riktignok en liten enhet uten ekspertise på samtlige felt. Men til sammen har styret og administrasjonen en bred fagbakgrunn som omfatter alle hovedområdene, og styremedlemmene leser alle søknadene før de skal behandles, ifølge Rudeng.

Også Hjeltnes, med fartstid i styret siden 1993, mener at styremedlemmene er såpass forskjellige og erfarne at de «klarer å se langt utenfor egen tue».

– Det er en grundig saksbehandling, hvor også det kan skje at to eller tre er lunkne til en søknad, men hvor en fjerde bringer inn andre perspektiver som sikrer støtte. Etter å ha vært med på prosessen noen ganger får du dessuten en fingerspissfølelse, så selv om noen saker kan fungere som grenseoppganger, opplever jeg det ikke som så krevende. Tvert om, det er mer et privilegium å få være med på dette, sier Hjeltnes.

– Ja, det er en morsom oppgave, supplerer Rossavik som har vært med i styret i to år. – Alle andre steder jeg har sittet i styret er alltid det første spørsmålet om vi har råd til det ene eller andre. Og svaret er som regel nei. I Fritt Ord kommer det spørsmålet mye lenger ned på lista.

Journalistikk har alltid stått sterkt i Fritt Ord, men ifølge Hjeltnes har den styrket sin stilling ytterligere det siste drøye tiåret. Hun viser til flere større satsinger på både avis- og filmprosjekter, støtte til enkeltprosjekter og videre at det før tusenårsskiftet sjelden ble gitt støtte til bokprosjekter, mens det i fjor var rundt 270 sakprosabøker som fikk midler.

– En del av disse bøkene skrives av journalister, og støtten fra Fritt Ord gjør det mulig for journalister å leve perioder av sitt liv som skribent, sier Hjeltnes.

Bevare bredden

Det kan Rossavik bekrefte. Han er blant dem

STOR TAKHØYDE: God plass for Erik Rudeng og det frie ord på kontoret hans.

FOTO: KATHRINE GEARD

ner for å engasjere en journalist med flerkulturell bakgrunn.

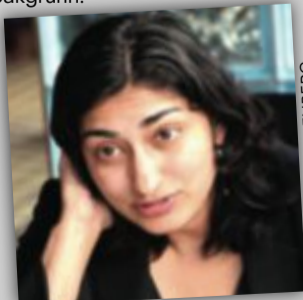

FOTO: BIRGIT DANNENBERG

Shabana Rehman.

2002

Shabana Rehman mottar som første minoritetsstemme Fritt Ords pris for sin nyskapende bruk av det frie ord.

2003

- Fritt Ord bruker drøyt tre millioner kroner og kjøper Morgenbladet sammen med Forlagskonsult og Dagsavisen.
- Kommer inn på eiersiden i A-pressen.

2004

- Etablerer pressepriser for Øst-Europa i samarbeid med Hamburg-baserte Zeit-Stiftung.
- Utlyser 12 millioner kroner til filmdokumentarer.

– Hva har prosjektstøtte og eller pris fra Fritt Ord betydning for deg?

Morten Øverbye, utvikler, journalist og redaktør:

– Sammen med Jan Thoresen fikk jeg støtte fra Fritt Ord til å etablere Desk.no. Målet var å eksperimentere med

journalistikk og teknologi, og støtten var et viktig bidrag til at vi kunne gjøre dette uten å jage etter annonsører. Vi bygget blant annet «Duellen», som ble trukket fram i «News Innovation Awards», der debattantene får fremføre sine argumenter uten journalistisk filter. Vi bidro også til at Nasjonalbiblioteket nå har en god oversikt over meldinger på sosiale medier fra 22. juli. Meldingene fra de første minuttene etter at bomben gikk av i Regjeringskvartalet ville trolig gått tapt uten prosjektet. Fritt Ord ga prosjektet troverdighet, men støtten har også ført med seg forpliktelser. Vi ser fremdeles på mandatet fra Fritt Ord i videre utvikling av tjenesten, og vi har ennå ikke tatt ut en krone i lønn. Målet er at Desk.no fremover skal være et selvfinansierende nettsted der det fremdeles kan eksperimenteres med journalistikk og teknologi.

Anders Sømme Hammer, frilansjournalist og forfatter, mottaker av Fritt Ords pris 2011:

– Fritt Ord har satsset mer seriøst på uavhengig journalistikk i

Afghanistan enn noen ordinære redaksjoner. I tillegg til reportasjevirkosomhet har stiftelsen gjort det mulig for meg å skrive dokumentarbøkene «Drømmekrigen» og «Heia Kabul!» og gjennomføre et bloggprosjekt som igjen resulterte i en nettserie, kortfilm og lang dokumentarfilm. Fritt Ords pris er den hyggeligste

formelle anerkjennelsen jeg har fått for Afghanistan-arbeidet mitt, og stiftelsen har betydning enormt mye for meg. Jeg hadde neppe arbeidet i Afghanistan i seks år hvis det ikke hadde vært for Fritt Ord.

Anne-Stine Johnsråten, frilansfotograf og mottaker av Fritt Ord Honnør 2012:

– Jeg har fått støtte til prosjektet «Romfolket i Norge og Kvinner i Japan». I 2012 mot-

tok jeg Fritt Ords Honnør, sammen med Raya Bielenberg og Jahn Otto Johansen, for å ha rettet søkelyset mot romfolkets situasjon. I 2013 ble jeg valgt ut til å være med på Norwegian Journal of Photography #2, i samarbeid med Fritt Ord. Fritt Ord muliggjør dokumentarprosjekter det ellers hadde vært vanskelig å få gjennomført og er en viktig støttespiller for meg i min etableringsfase som dokumentarfotograf.

Astri Thunold, journalist i NRK Hordaland:

– Jeg har fått støtte til manusutvikling av «Førsteretten», en debattbok om same-nes rettigheter som urfolk. Den bygger

på en tv-dokumentar jeg laget, som tidligere er sendt i Brennpunkt. Jeg ville skrive bok fordi jeg ønsket å gå enda dypere inn i problemstillingen, det er flere ting jeg er nysgjerrig på. Støtten fra Fritt Ord er veldig verdifull. Det ga meg mulighet til å ta ulønnet permisjon for å skrive. Jeg er ennå ikke helt ferdig, men har også fått stipend av Nordisk Råd og skal ta ny permisjon for å fullføre prosjektet.

➤ som har fått støtte fra Fritt Ord, og nylig ga han ut en biografi om Kåre Valebrokk.

– En viktig oppgave for Fritt Ord er å ivareta bredden i tildelinger, priser og prosjekter, og en del av Fritt Ord er produksjon av bøker. Bøker som kanskje ville ha vært vanskelig å realisere om det bare var mulig å søke støtte hos Faglitterært forfatterfond, men som skaper en debatt vi ellers ikke ville fått. Slik sett er Fritt Ord viktig også for journalistikken, hevder Rossavik. Og tilføyer at Fritt Ord-styret merker nedbemanningen i mediebransjen.

– Det er mange som har tatt sluttpakke, som tenker at nå skal de skrive bok – og som kommer til oss.

Men selv om han mener at Fritt Ord-støtten er grunnleggende viktig og positiv, ser han samtidig en fallgrube i omfanget av bokprosjekter som får midler.

– Personlig føler jeg det kommer ut altfor mange bøker i Norge. Både vi og Faglitterært Forfatterfond må ha i bakhodet at vi ikke skal bidra til massevis av bøker som ikke trengs.

Reddet Morgenbladet

Det er svært mange bøker og tidsskrifter som har fått støtte fra Fritt Ord. Stiftelsens klart største enkeltstående satsing på trykt presse kom da de gikk inn i Morgenbladet for ti år siden. Rudeng forteller at de ble bedt om det, fordi bladet var i ferd med å gå konkurs. Fritt Ord svarte ja på henvendelsen og var med på å sanere gjelden.

– Vi mente det var bra for norsk offentlighet og en styrke for debatten at Morgenbladet eksisterte. Over årene ga vi en ekstra støtte på tilnærmet 16 millioner kroner, og nå har avisa stabilisert seg og blitt dynamisk, sier Rudeng.

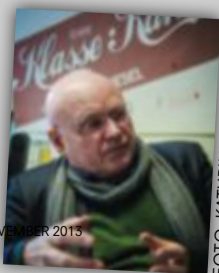
Fritt Ord var også innom A-pressen på et tidspunkt, med aksjer for 90 millioner kroner.

– Det var et bidrag på et tidspunkt hvor framtiden for A-pressen syntes usikker. Det var en risikabel investering, men det hadde også en ideell side. Og i ettertid viste det seg at det var en gullkantet satsing.

I dag har Fritt Ord solgt seg ned til tre prosent i Amedia (som A-pressen ble til, etter fusjonen med Edda Media), men stiftelsen sitter fortsatt med en eierandel på 49 prosent i Morgenbladet. Rudeng er likevel klar på at Fritt Ord ikke ser på medieeierskap som et av sine naturlige områder. Men han utelukker ikke at stiftelsen igjen kan komme til å gå inn med midler i aviser, hvis situasjonen skulle til-

2005

Tar initiativ til å etablere Litteraturhuset i Oslo.

Bjørgulv Braanen.

2006

- Redaktør Bjørgulv Braanen og medarbeiderne i Klassekampen får Fritt Ords pris for sitt bidrag til «seriøs politisk journalistikk».
- Utlyser seks millioner kroner i støtte til dokumentarfotografi.

2008

Per-Yngve Monsen mottar Fritt Ords pris for sitt «mot og utholdenhet» som varsler i den såkalte Siemens-skandalen.

Per-Yngve Monsen.

2010

Norwegian Journal of Photography etableres som forum for utvikling av dokumentarfotografi. Ti fotografer får støtte og veiledning med prosjekter.

si det. Slik som i tilfelle den blåblå regjeringen foretar kraftige kutt i pressestøtten?

– Vi er opptatt av problemstillingen, å sikre mediebedrifter i en overgang fra et stadium til et annet. Det er viktig. Men hva som skjer med pressestøtten er foreløpig svært usikkert, og det er ikke aktuelt for oss å vurdere strategi før vi vet mer om hvordan situasjonen faktisk blir, svarer Rudeng.

Han bekrefter samtidig at Fritt Ord ikke er fremmed for å vurdere støtte til nettedaksjoner eller andre bidrag til «kvalitetsjournalistikk».

– Og ikke bare undersøkende journalistikk. For det er mye kvalitetsjournalistikk som lett kommer i skyggen av gravejournalistikk og Skup, sier Rudeng mens Hjeltnes mer enn antyder at det er «mer å hente for journalister» hos Fritt Ord.

– Lager pressen gode prosjekter så er det god mulighet for å få støtte. Pressen kunne tjene på å søke i større omfang enn de gjør i dag.

Egne initiativ

Men Fritt Ord vurderer ikke bare mottatte søknader. Stiftelsen tar også selv initiativ til å løfte fram temaer og stemmer. Fritt Ords støtte til 22. juli-relaterte prosjekter er allerede nevnt. Andre eksempler på satsingsområder kan være muslimske debattanter, dokumentarfilm og dokumentarfoto, eller jødiske prosjekter.

Og i juli fikk Kjetil Stormark og Øyvind Strømmen innvilget 3,3 millioner i støtte til etablering av et internasjonalt og journalistisk fagnettverk (Hate Speech International) som skal dekke hatytringer, hatforbrytelser og ekstremisme.

Mens en annen nyskapning er Fritt Ords utlysning av et toårig monitorprosjekt om status for ytringsfrihet i Norge. Valget falt på tilbudet fra Institutt for samfunnsforskning i samarbeid med Institutt for medier og kommunikasjon (UiO), Forskningsstiftelsen FAFO, TNS Gallup og jurist Jon Wessel-Aas.

– Arbeidet er i gang og vil bli presentert på nyåret. Det er også et eksempel på

Proessen

Stiftelsesloven bestemmer at alle bevilgninger må vedtas av styret.

Stiftelsesloven bestemmer at alle bevilgninger må vedtas av styret.

Administrasjonen (en gruppe på 4–5 personer) har i oppgave å lese gjennom alle søknadene og sammenstille en kortfattet innstilling til styret. Men også alle styremedlemmene skal lese alle søknadene, før de i årets 7 behandlingsrunder diskuterer og vurderer hvilke søknader som skal få bevilgninger.

Skal du søke, gir daglig leder Erik Rudeng det naturlige rådet om å skrive «en kort og klar, men likevel grundig søknad», med budsjettoverslag.

Alle som får søknad innvilget, må i etterkant sende rapport til stiftelsen om hvordan midlene er brukt.

SENTRALT PLAS-SERT: Fritt Ords staselige hus ligger midt i Oslo, med Slottet, Statsministerboligen og Litteraturhuset som noen av sine nærmeste naboer.

FOTO: KATHRINE GEARD

2011

- Frilansjournalist Anders Sømme Hamner mottar Fritt Ords pris for sin «uavhengige og kritiske dekning av Afghanistan-krigen».
- Sejersted gir seg som styreleder. Tidligere riksadvokat og høyesterettsdommer Georg Fredrik Rieber-Mohn tar over.

2012

- Fritt Ords pris går til Sarah Azmeh Rasmussen for blant annet sin religionskritikk.
- Dagsavisens journalist Nina Johnsrud får honnørprisen etter å ha mottatt trusler for sin avsløring om at ekstreme islamister tar jegerprøven for å skaffe våpen på lovlig vis.

- Reporter Jahn Otto Johansen får sammen med fotojournalist Anne-Stine Johnsbråten og sanger Raya Bielenberg honnørprisen for å ha rettet søkelyset mot romfolks situasjon.

2013

- Første utgave av boka Norwegian Journal of Photography gis ut etter å ha blitt til i samarbeid med Fritt Ord.

VIKTIG: Mediehistoriker Henrik G. Bastiansen, som selv er oppnevnt av Fritt Ord som juryleder for Fritt Ord-konkurransen om ytringsfrihet, mener Fritt Ord som en ikke-statlig institusjon har hatt stor betydning for ytringsfriheten i Norge. FOTO: BIRGIT DANNENBERG

Historien om Fritt Ord

Slik ble 10 millioner kroner til 2,8 milliarder.

AV GLENN SLYDAL JOHANSEN

Ideen om å omdanne distribusjonsselskapet Narvesen til en allmennyttig stiftelse tilskrives selskapets administrerende direktør, Jens Henrik Nordlie. Høsten 1972 ble planen lagt fram for høyesterettsadvokat og tidligere Arbeiderparti-statsråd Jens Christian Hauge, som ifølge historiker Olav Njølstad reagerte med «spontan begeistring». 7. juni 1974 ble Fritt Ord stiftet på det som beskrives som «særdeles gunstige vilkår». Arvingene etter grunnlegger Bertrand Narvesen ga aksjene til stiftelsen mot at staten velsignet at det ble gitt en skattefri gave tilbake på 10 millioner kroner. Summen var halvparten av den anslåtte verdien på selskapet som samtidig fusjonerte med Norsk Spisevognselskap. Fra 1. januar 1975 satt Fritt Ord med 59 prosent av aksjene i den nye servicebedriften.

Nordlie satt som stiftelsens styreleder fram til 1981, mens Hauge satt i styret fram til 1985. Sistnevnte var blant annet med på å få gjennomslag for at også utenlandske forkjempere for ytringsfrihet og demokrati kunne hedres.

På slutten av 1980-tallet taper Narvesen store penger, men allerede i 1991 er nedturen snudd til rekordresultat. 17 millioner utbyttekroner renner inn på stiftelsens konto året etter.

I forbindelse med NSBs nedsalg i 1996 tas Narvesen på børs etter grønt lys fra Fritt Ords styre. Salget verdsetter posten som stiftelsen beholder til 650 millioner kroner. I 1999 reduserer stiftelsen eierandelen til 34 prosent, og med fusjonen mellom Reitan og Narvesen

året retter vannes Fritt Ord ut til en 16 prosents eierandel. Året etter selger Fritt Ord seg helt ut av det fusjonerte ReitanNarvesen med en gevinst på 1,1 milliarder kroner.

Nesten samtidig kjøper stiftelsen eiendommen i Uranienborgveien 2 og begynner å ruste opp administrasjonen. Fra 2001 til 2008 dobler antall ansatte seg to ganger, fra to til åtte. Markerte personer i perioden er tidligere leder av Ytringsfrihetskommisjonen, Francis Sejersted, som er styreleder fra 2000 til 2011. Administrerende direktør Erik Rudeng har sittet siden våren 2001. Fra 2001 til i fjor har egenkapitalen vokst ytterligere fra 1,7 til 2,8 milliarder kroner gjennom investeringer i aksjer, obligasjoner og rentepapirer.

Stiftelsen brukte i 2003 drøyt tre millioner kroner på å komme inn på eiersiden i Morgenbladet. De sitter fortsatt på knapt halvparten av aksjene i avisen. Samme år tar stiftelsen en tidels eierandel i A-pressen, noe som senere er redusert til tre prosent.

I 2005 tok Fritt Ord initiativ til å etablere Litteraturhuset i Oslo. Stiftelsen har skutt penger inn i driften i alle år siden, men skal avvikle denne støtten neste år. Fritt Ord brukte i 2002 ti millioner kroner på å sikre at siste papirutgave av Store norske leksikon ble utgitt. Stiftelsen er også på eiersiden i den digitale satsingen, men har tidligere stilt som krav at også det offentlige må bidra med støtte.

Kilder: «Jens Chr. Hauge: Fullt og helt» av Olav Njølstad, Henrik G. Bastiansen, Fritt Ords nettside, mediearkivet Atekst, Wikipedia.

- at vi ikke bare sitter og venter på søknader, men tar initiativ til egne prosjekter, kommenterer Rossavik.

Litteratursuksess

Det prosjektet som Fritt Ord har igangsatt med størst suksess de siste årene er antakelig Litteraturhuset i Oslo. Det er blitt en viktig arena for både kultur- og samfunnsdebatter, og suksessen har vært så overveldende at den har ført til etableringer av lignende hus i andre byer og til tiltak for å fornye bibliotekene.

– Vi opprettet Litteraturhuset som en separat stiftelse, uavhengig av oss. Samtidig inngikk vi avtale om at Fritt Ord skulle bidra til driften fram til 2014. Den gang tenkte vi at hvis prosjektet ikke skulle gå bra, så fikk det falle. Og at hvis det faktisk gikk bra, så ville sikkert andre stiftelser eller instanser påta seg et ansvar. Men akkurat det har ikke vært like enkelt som forventet. Litteraturhuset jakter for tida på andre velgjørere, men synes så langt å ha fått napp bare hos staten, forteller Rudeng.

Han bekrefter samtidig at det kan åpne for at Fritt Ord forlenger sitt engasjement i Litteraturhuset, bare et steinkast unna Fritt Ords egne lokaler.

– Aktiviteten der betyr mye for byen, så hvis nødvendig vil vi fortsette i et spleiselag for å sikre driften framover.

Liten aktør med makt

Til tross for at Fritt Ord i fjor delte ut midler for 86,4 millioner kroner, påstår Rudeng bestemt at de i en større sammenheng «bare er en liten aktør».

– Sammenlignet med det offentlige er vi definitivt det. Dessuten fins det andre stiftelser, slik som Sparebankstiftelsen, med atskillig mer penger enn oss. Fritt Ord er derfor i noen grad et supplement til andre instanser, men vi er en aktør med selvstendighet og handlekraft. Og vi kan være et viktig korrektiv i den offentlige debatt. Vår handlefrihet gir oss mulighet til å rykke inn i situasjoner hvor det kan være vanskelig for andre aktører, sier Rudeng.

Som på spørsmål om hvilken makt Fritt Ord har som politisk aktør, svarer at stiftelsen har betydning gjennom å fremme gode ideer og prosjekter og innflytelse ved at de har midler som kan settes inn på kort varsel.

– Fritt Ord deltar i samfunnsdebatten ved å legge til rette for kontroversielle debatter og verdidiskusjoner, men vi har ingen ambisjoner om å være rikssynsere. Vår oppgave er å uttrykke oss gjennom priser og tildeling av midler til prosjekter og seminarer, sier Rudeng. Og tilføyer:

– Men politisk aktør? Ja, gjennom vårt virke er vi nok blitt det. Og jeg ser at det kan bli feil, men å avstå fra det ville fort kunne bli enda mer feil. Fritt Ord vil nok fortsatt være et uroelement.

journalisten

Velgjørerne

I fjor fordelte dette Fritt Ord-styret drøyt 86 millioner prosjektkroner. Men det er mer å hente for journalister.

Side 8-14

FOTO: KATHRINE GEARD

PROFILEN: Thor Gjermund Eriksen DAGBLADET: Helse først NORDLYS: Prisdebatt